

A gyászlobogótól a nemzeti összetartozásig

A Trianon-metaphora színeváltozásai

Az elmúlt száz eszteendő irodalmát áttekintve a Trianon-metaphora értelmezési horizontján számos olvasattal és metamorfózissal találkozhatunk – a magyar történelemben bizonyára a legtöbbször. A sokszor hangoztatott szentencia: *Magyar az, akinek Trianon fáj*, önmagában igaz, de az okok és a miértek, a szándékok és a következmények nagyító alá helyezése során számos narratíva fogalmazódott meg. Ezek közül jó egynehány csak részigazságot, legjobb esetben féligazságot tartalmaz. Trianon a magyar közgondolkodás, a magyar univerzum olyan sötét bolygója, amely körül számos nézet kering. A róla szóló narratívák száma bizonyára közelíti a végtelent, de néhány markánsabban is megragadható.

1. ***Trianon fő oka mégis csak az, hogy nem tudtuk belakni a Kárpád-medencét.*** Elsősorban a 150 éves török uralom miatt, melynek során például Dél-Erdélyből szinte teljesen eltűnt a magyarság, és helyére a románság vándorolt be.
2. ***Trianon mint az Osztrák-Magyar Monarchia agóniájának végkifejlete.*** Eszerint a félf feudális, sokféle ellentétes nemzetiségi érdekekkel, törekvéssel megterhelt, bürokratikus birodalom szükségszerűen rohant a saját vesztébe. A nála jóval fejlettebb nyugati demokráciák, főként azok liberális politikuskai, egy elaggott, ingtag lábakon álló, sürgős modernizációra szoruló államalakulatot láttak benne. E nézetek jó táptalajra találtak a birodalom határai mentén felsorakozó, mindinkább nemzeti öntudatra ébredő nemzetiségekben, illetve ezek határainkon belül élő, öntudatosabb vezetőiben. E megközelítésben Trianon a felszín alatt érlelődő, elfojtott nemzeti törekvések vulkányszerű felszínre törése, melyek a vesztes világháború végén összeadódtak, és a győztes nyugati hatalmaknak már csak a pecsétet kellett ráütniük a szétmarcangolás okmányaira.
3. ***Trianon mint a dzsentrí-Magyarország megérdemelt büntetése.*** Az ország politikáját irányító, feudális eredetű, úrhatnám dzsentrí még mindig a rég idejétmúlt nemesi nemzetfogalomban gondolkodott, melybe nem fértek bele a nem nemesek, kiváltképp a nemzetiségek, akik jórészt az „aranypatkósok” ezerholdas birtokain tengődtek, mindenféle politikai, gazdasági és kulturális jogtól megfosztottan. Mikszáth Kálmán. egyre pesszimistább írói világa is innen táplálkozott: Mi lesz azzal az országgal, melynek ilyen az uralkodó osztálya?! Ady úgyszintén e végzet előhírnöke: *Nekünk Mohács kell.*
4. ***Az „erőszak békéje” a magyar politikai analfabétizmus jutalma.*** Magyarországnak ez idő tájt nem voltak olyan tehetséges politikuskai, akik hathatósan fel tudtak volna lépni a vérszemet kapott román és cseh országgyarapítókkal szemben. Az egyetlen tehetségest, Tisza Istvánt pedig meggyilkolták. A Károlyi Mihályok és Kun Bélák az ítélkező Antant szemében tehetségtelen politikuskoknak számítottak.

5. ***Kossuth Kasszandra-jóslatának beteljesülése.*** A kiegyezés előestéjén a turini remete, Kossuth Lajos égő szavakkal figyelmeztette Deák Ferencet, hogy a Habsburgok birodalma halálra van ítéelve, felbomlásakor pedig Magyarország számára sem lesz kegyelem: “én e tényben a nemzet halálát látom” ...
6. ***Trianon a pánszláv törekvések következménye.*** Eszerint a Habsburg örökös tartományok közé sorolt Csehország önálló államiségát a cári Oroszország által irányított pánszláv mozgalom révén kívánta elérni. Publicisztikájukban Magyarország mint „pánszláv ellenes bástya” jelent meg. A pángermánizmussal (melynek uszályában a magyarok is ott vannak) csak a pánszlávizmus képes szembeszállni, és a Fény amúgy is Keletről jön. Továbbá a cseh Masaryk és Beneš olvasatában Trianon „a betolakodó magyarok által elbitorolt ősi szláv földek” jogos visszaszerzését jelentette.
7. ***Trianon egy szabadkőműves összeesküvés eredménye.*** Mert páholyaik oroszlánrészt vállaltak az ország feldarabolásából. Raffay Ernőnek az Országos Levéltárban végzett kutatásai is ezt a nézetet támasztják alá. A szabadkőművesek, Károlyi Mihály mögé felsorakozva, ügyesen átvették a hatalmat, tevékenységükkel gyengítették a nemzeti összetartozás szálait, ami végsősoron Trianonhoz vezetett. Másrészt a román és cseh források is azt igazolják, hogy képviselőik a párizsi béketárgyalások során igencsak hathatós aknamunkát végeztek Nagy-Románia és Csehszlovákia létrehozása érdekében. Akik előtt – eme kapcsolataik révén – sorra megnyíltak a nyugat-európai politikacsinalók szalonjai. Miközben a magyar politikusok mindezt rezignáltan szemlélték – már ha tudtak róla.
8. ***A békeparancs Károlyi Mihály és elvbarátai tehetségtelenségének következménye.*** Azért, mert a román és a cseh haderő szinte akadály nélkül foglalhatta el az általa követelt területeket, mindenekelőtt a hatékony fegyveres védelem megszervezését elmulasztó Károlyi Mihály tehető felelőssé. Katonapolitikájának legfőbb végrehajtója Linder Béla hadügyminiszter volt, aki miniszterelnökéhez hasonlóan pacifista nézeteket vallott: Elhíresült jelszava – Nem akarok többé katonát látni! – minden bizonnal jelentős mértékben hozzájárult az idegen seregek akadály nélküli előnyomulásához. Mások szerint ő csak a bűnbak, valójában nem volt olyan erő a legyengült, kivézt Magyarország, mely képes lett volna megakadályozni az ellenséges csapatok beözönlését.
9. ***Trianon egyik fő oka a kommunista utópia, a Tanácsköztársaság.*** Eszerint annak létrejötte, a kommün tündöklése és bukása még inkább ellenségeink malmára hajtotta vizet. Utópiájuk szerint a nemzetiségi kérdés elhanyagolható, azt szükségszerűen a proletár internacionalizmus váltja fel. A sorsdöntő napokban idehaza a Párizsban szalonképtelen kommunisták uralták az országot. Sőt, a románok számára lehetőséget kínáltak az ország megszállására. Nem rajtuk múlt, hogy a határt nem az általuk követelt Tisza-vonalnál húzták meg.
10. ***Trianon mint hadizsákmány.*** E narratíva szerint a győztes nyugati hatalmak, korábbi ígéreteiknek megfelelően, magyar területekkel jutalmazták meg a Monarchia ellen forduló országokat, politikusokat, akik nem egy esetben szószegésért – koloncként – kaptak újabb és újabb területeket. A nyugatiak persze „mosták kezeiket”.

11. ***Trianon a magyar társadalom bénultságának ára.*** A vesztes világháború olyan sokkhatásként érte, olyan mélyre taszította a magyar nemzetet, melyből képtelen volt nemcsak fölállni, de védekezni is. A Tanácsköztársaság *Fegyverbe, fegyverbe!* felszólításának – mint a korabeli visszaemlékezésekben olvasható – messze nem volt kossuthi hatása. Katonáink a négyéves világháború öldöklő küzdelmeiben kifáradtak, az ország pedig kivérzett.
12. ***A trianoni határok megrajzolását végsősoron a közlekedésföldrajzi tényezők határozták meg.*** Párizsban nem tévesztették össze a Drávát az Ipolyval, mint az a Trianon-legendák között olvasható, hanem a mai magyar határok mentén található vasútvonalak *innenső* oldalán igyekeztek azokat meghúzni.
13. ***Trianon mint tabutéma*** A „létezi szocializmus” évtizedeiben – a proletár internacionalizmus jegyében – teljességgel tabutémának számított. Jellemző, hogy az akkor írt történelmi monográfiák mindössze néhány sorban emlékeztek meg Trianonról. Ám a felszín alatt mégis csak ott parázslott. Az 1975 júliusában, Helsinkibe összehívott Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezleten Kádár Jánosnak volt mersze 35 ország állam-és kormányfője előtt elmondott beszédébe beleszőni a magyarság Trianon-tragédiáját.
14. ***Akik csak érzelmi alapon képesek a Trianon-szindrómát értelmezni.*** Akik elszakadnak a realitásoktól, akik a mítoszokra építenek. és ma is területeket követelnek vissza. Időnként még napjainkban is fel-felbukkan ez a nézet.
15. ***Trianon rejtélyes és megmagyarázhatatlan.*** E metafizikai olvasat szerint az I. világháború kirobbanása és a trianoni béke olyan ismeretlen erők döntése volt, melyek igazi kilétét mindmáig sem ismerjük. Kocsis István értelmezésében (Trianoni Szemle 2011. január-március) mindkettő egy 20. századi misztériumjáték. – Az alapvetően békét akaró uralkodók mögött olyan tanácsadók álltak, akik igazi kilétét, cselekvéseik mozgatórugóit kevéssé ismerjük. Például az agg Ferenc József mögött felsorakozó bécsi „hiénák”, olyan tábornok és „szürke eminenciások” voltak, akik égtek a vágytól, hogy egy győztes háborúval bizonyíthassanak. De ugyanez mondható el szentpétervári, berlini, párizsi vagy londoni sorstársaikról is. Ahogy azt a neves cambridgei történészprofesszor, Christopher Clark *Alvajárók - Hogyan menetelt Európa 1914-ben a háború felé* című művében oly meggyőzően taglalja. Aki a részletes eseménytörténet helyett azokra a bonyolult történésekre és hatalmi viszonyokra világított rá, amelyek a háborút legkevésbé sem áhító, de döntéshelyzetben lévő politikusokat egy brutális katasztrófába sodorták. Milyen kölcsönös félreértések, akaratlan jelzések és félelemmé erősödő gyanakvások vezettek el odáig, hogy a meglévő feszültségekből világháború robbanjon ki. – E narratívákra rímel Ady 1914 novemberében írt verse, *Az eltévedt lovas*: „Vak ügetését hallani / Eltévedt, hajdani lovasnak, / Volt erdők és ó-nádasok / Láncolt lelkei riadoznak.”
16. ***Trianon mint az abszurd világrend igazolása.*** A főként liberális körökben hangsúlyozott nézet szerint a történelem nyitott rendszer, melyben egyidejűleg sokféle alternatíva, illetve lehetőség burjánzik. Hogy ezek közül mi jut érvényre, az sokszor a véletlenek összjátékának eredménye. Az e fajta gondolkodásból következően, mely trónra ülteti a véletlent, Trianon úgy is értelmezhető, mint a történelem „balesete”.

17. ***Trianonnak volt-van pozitív hozadéka is.*** E narratíva szerint a békeparancsot elszenvedő magyarság alig érzékelte, hogy országa, többszáz éves küzdelem után, végre önállóvá, függetlenné vált. Továbbá egy majdnem homogén ország jött létre, melyben a nemzetiségi kérdés már korántsem olyan feszítő, mint Trianon előtt. És egy etnikailag meglehetősen egységes ország sokkal jobban meg tud felelni a nemzetállami ideálnak. Továbbá, mint azt Gyáni Gábor Élet és Irodalom-beli, joggal vitatható cikkében írja: „...a Magyar Királyság legelmaradottabb gazdasági térségei, legarchaikusabb helyi társadalmi is kívül rekedtek az önkényesen meghúzott országhatárokon. Gondoljunk Kárpátaljára, Székelyföldre és a Felvidék északkeleti részére...Bármily szokatlanul hangzik is, de kijelenthető: az a tény, hogy ezek a területek Trianonnal elvesztek, súlyos ballasztól 'szabadította meg' a trianoni magyar társadalmat.”

18. ***De nézzünk két szomszédos olvasatot is:***

A bukaresti narratíva szerint Trianon a románság évezredes vágyainak beteljesülése. A jó magyar az asszimilált magyar.

A cseh olvasat szerint a Monarchia romjain végre egy modern, polgári, a csehek és a szlovákok összefogásán nyugvó szláv államot sikerült megvalósítani, amelyben az ott található nemzetiségek is, mint a magyarok, sokkal demokratikusabb világban élhetnek, mint a konzervatív, úri Magyarországon, ahol még mindig az úr-szolga viszony a meghatározó. E kettősségnek Márai több írásában is hangot adott.

*

Trianon sokak szemében gyászlobogó, melyhez a tragédia, a beletörődés, az elkeseredettség hangjai társulnak. Ennek ellenére mégsem a zarándoklás a panaszfalhoz-magatartás a követendő. Sőt: Trianon – mely a magyar tudat alfája és ómegája – ne legyen panaszfal! Ma, amikor békeparancs abroncsai lazulni látszanak, inkább a nemzeti összetartozás gondolatát kívánatos előtérbe helyezni. Hiszem, hogy a politikai cselekvés nemzetközi erőterében most az okos lépések órái érlelődtek meg.

Sebő József